

Eroxs sin dumonda

Co che l'istorgia dals Vegls Confederads è vegnida rescritta atras ils tschientaners

■ S'occupar da l'istorgia vul dir interrogar las perditgas dal passà. Quellas na consistan betg mo da scrittiras, mabain er da maletgs, chanzuns, films u monuments. Fashond diever da questa materia prima da l'istorgia accentuescha mintga generaziun differents aspects dal passà. Tras quai relata mintga preschentaziun istorica er insatge dal preschent. Sche l'artista Margot Güttinger lascha far trais Svizras l'engirament dal Rütli a chaschun da las festivitads da 700 onns Confederaziun l'onn 1991, tschenta ella il medem mument ina dumonda actuala: è la politica atgnamain ina chausa che pertutga be ils umens?

Il medem vala er per represchentaziuns e tractats istorics pli vegls. Uschia ha mintga generaziun si'atg-

na imaginaziun da la Veglia Confederaziun. Las diversas interpretaziuns correspundan a

differents finamiras e raschuns: Duai l'istorgia cumprovar la tutpreschientescha da Dieu? Duai ella mussar il progress da l'umanità? È ses intent primar da scuvrir las ragischs da la naziun u da rinforzar la prontezza da sa defender? U duai ella provar da descriver il mintgadi dals antenats?

Interrogar il passà: carmalant e privlus

«Arbitrariadad e tirannia dals chastelans da Habsburg han a sias uras giustifitgà il mazzament d'in tiran e la destrucziun da las fortezzas habsburgaisas; Dieu sez ha protegi ils Confederads en lur acziun.» Quai è il messadi central da la cronica illustrada da Christoph Murer «Vom Ursprung der Eidgenossenschaft» (1580). Ella preschenta diversas epocas da la fundaziun da la Confederaziun e da la separaziun da Habsburg. En furma e cuntegn è quest'ovra – che para sin l'emprim'egliada descriptiva e «neutrala» – pia nagut auter ch'in tractat politic. Ella emprova da giustifitgar l'agir dals Confederads ed appellescha a medem temp a las regenazas dals chantuns, ch'èn smanatschadas da quel temp da dispitas, da betg emblidar l'origin cuminaivel.

Quest'istorgia da liberaziun militara sut protecciun divina è er sa fatga valair durant ils proxims tschientaners. Ils maletgs da Morgarten e d'au-

tras battaglias èn daventads fitg populars enturn il 1700; els regordan a la cuminanza d'in pievel cumbattiv che para da viver en gronda libertad. En il 18avel tschientaner edeschan scienziads svizzers alura collecziuns da las funtaunas istoricas da la Svizra. Sin quellas sa basan «Die Geschichten Schweizerischer Eidgenossenschaft» en tschintg toms che Johannes von Müller da Schaffusa ha publicitgà tranter il 1780 ed il 1808. Sia vasta preschentaziun epica chatta in'immensa accoglientscha durant l'entir 19avel tschientaner; sin quella sa basan poets e picturs sco Friedrich Schiller u Ludwig Vogel en lur preschentaziuns popularas.

Uschia sa patrunan plaunet er spierti illuministics e critics da l'istorgia da la Veglia Confederaziun. Il Bernais Albrecht von Haller è in dals pli excellents filosofos e scienziads dal 18avel tschientaner. Ensem cun Jean-Jacques Rousseau ed auters formulescha el ina nova vista da la natira, da las Alps e da ses abitants che sa derasa en l'entira Europa. Il poem «Die Alpen» publicitgà il 1732 ha in success durabel. Sco spezia d'avantgardist da l'entusiassem per la natira crai Haller da chattar en las Alps svizras, preservadas da la corrupziun da las citads, ils fastz da l'epoca dad aur legendara.

L'occupaziun scientifica cun funtaunas istoricas ha gia baud mess bravamain en dubi tscherts maletgs tradiziunals dal passà. Uschia preschenta il scienzià bernais Gottlieb Emmanuel von Haller en ina brochura publicitgada il 1760 l'istorgia da Tell sco ina ditga d'origin danais. L'indignaziun è gronda en l'entir pajais. Ad Altdorf, la patria da l'erox detronisà, vegn il cudeschet arsentà publicamain. La censura bernaisa metta l'ovra immediat sin l'index, e Haller retira sia tesa pauc pli tard. Uschia succedi che la figura da Tell marscha cun ils «gronds» dal pajais tras las vias da Berna a chaschun dal til da glindesdi da Pasca. Haller, plain ricla, ha sez recumandà da recepir l'erox discredità dad el sez en la cerimonia solenna.

Dieu protegia ils Svizzers: l'istorgia sco istorgia dal salit

Dieu il bab sez tegna ses maun protegind sur ils Confederads, ses pievel elegi. L'istorgia da quel appartegna al plan dal salit, ha ses plaz insanua tranter la creaziun dal mund e la vegnida da Cristus.

Uschia sa cloma il messadi cun il qual ils regents dal temp medieval tar-

Battaglia da Morgarten, tenor la cronica da Diebold Schilling (enturn 1480).

div giustifitgavan lur posiziun. Cun incumbensas istoricas ha l'elita federala stgaffi enturn il 1450 ina legenda da la fundaziun da la Lia: L'engirament sin il Rütli, l'assagl sin ils chastels, la stgatschada dals tirans da Habsburg, l'act da liberaziun da Tell. Da lez temp è l'agid da Dieu stà evident per tut ils abitants dals Quatter Chantuns originars. La Lia ch'è naschida da quests evenimentes aveva ina posiziun tut speziala en l'Europa contemporanea: sco uniun da pitschnas republicas che vegnivan guvernadas d'ina classa superiura aristocratica. En quests circuls tschertgav'ins models politics. Ins ha chattà quels en il Veder Testament ed en il temp antic roman.

En il temp medieval tardiv èn vegnidus scrittas cronicas illustradas per incumbensa d'autoritads citadinas. Illustraziuns e texts da questas cronicas na pon dentant betg vegnir considerads sco preschentaziuns autenticas dals evenimentes dal temp. Questas cronicas reflecteschan plitost la vista istorica dals potentats, la persuasiun da lur missiun e lur basegn da reputaziun. Ch'ellas sajan cumparidas sco singul manuscrit u sco stampat en ina pitschna ediziun – access a questas cronicas ha puspè gi mo l'elita politica.

Speranza en l'avegnir: l'istorgia sco progress

L'actur principal da l'istorgia è l'uman che tschertga sia via en l'avegnir cun agid da l'intelletg – per il bainstar da la cuminanza e da sia patria. Ponderaziuns teologicas n'han strusch pli plaz en quest maletg da l'istorgia che flurescha en il 18avel tschientaner. A la tschertga da las furmas exemplaras da la societad e dal stadi scuvran ils filosofos dal temp l'urden social natiral da las valladas alpinas. Filosofos sco il Bernais Albrecht von Haller ed il Genevrin Jean-Jacques Rousseau cartevan d'avair chattà qua il «paradis terreste», la «tgina da la libertad»: els han chattà en il «pievel dals pasturs» l'uman en sia buntad originala. Talas valurs, projectadas sin il futur, portian il progress.

Tenor ils scienziads da la Confederaziun è quest ideal sa realisà gia pli

baud – numnamain dal temp da las «battaglias eroicas» da Sempach, Murten u Novara. Da lez temp, enturn il 1400 e 1500, ha existi l'epoca d'aur, en la quala ils pasturs cumbattivs han cumprovà lur eroissem en servetsch da la patria e da la libertad. Numerusas societads patrioticas, fundadas enturn il 1750 da l'elita culturala e politica, èn sa stentadas da dar vinavant questa vista da l'istorgia. Chanzuns e raquinaziuns duevan far conuscent las figuras eroicas ad in public pli vast. La tschertga dal stadi ideal maina dentant anc pli lunsch enavos: en il mund da l'antica. Gia a partir dal 16avel tschientaner è sa sviluppa in cult da l'antica per propi cun vastas exchavaziuns archeologicas.

L'istorgia furma il spiert da cuminanza naziunala

Ils tschientaners passads èn las ragischs ed il mutagl d'ina planta encurunada da la costituziun da 1848. Uschia chapeschan ils purtaders da la furmaziun dal temp da la fundaziun dal stadi federativ il senn da l'istorgia. Perquai accentueschan els ils maletgs impriments dal passà: «pievel da pasturs», engirament dal Rütli, battaglias eroicas, palissadas. Quests maletgs han furmà uschia in spiert naziunale e dà al nov stadi sia legitimaziun.

Bleras instituziuns e corporaziuns dal 19avel tschientaner han gidà a derasar quest cuntegn da l'istorgia. Tirdurs e chantadurs ch'èn sa reunids ad uniuns dapi il 18avel tschientaner han laschà reviver questas ideas a chaschun da lur festas. Er en las scolas è vegni sviluppa e furmà quest sentiment per il spiert da cuminanza naziunala e politica: da l'instrucziun d'istorgia speravan ins che la giuventetgna deduceschia dal passà las dretgas conclusiuns per il preschent e per l'avegnir.

Chalenders populars illustrads èn cumparids a partir da la mesadad dal tschientaner en grondas ediziuns. Reproducziuns da maletgs istorics e raquints populars sa drizzavan conscientamain ad in vast public – en cuntradecziun cun l'istoriografia academica contemporanea che lavura cun las fun-

taunas originalas e sa drizza vers in circol da lecturs pli stretg. Vers la fin dal tschientaner èn las festivitads istoricas s'accumuladas: in factur impurtant per chattar l'identitad naziunala. Giubileums sco la festividat da 600 onns Confederaziun da 1891 duevan gidar ad integrar la massa ed a giustifitgar il sistem politic liberal che sa sentiva smanatschà da novas forzas politics da dretga e da sanestra.

L'istorgia rinforza la prontezza da defensiun

Dal temp da la Segunda Guerra mundiala èn danovamain revividas las legendas da fundaziun sco l'engirament dal Rütli ed il culp da Tell. Ellas correspundevan a las intenziuns naziunales per ina defensiun spiertala dal pajais. En allocuziuns ed artitgels inizials èn vegnidus accentuadas las valurs originalas e tradiziunales: la prontezza d'eroxs vigurus da dar la vita, la cunfinaziun vers l'exteriur. Er numerus istoriografes dals onns 1930 e 1940 han celebrà noziuns sco independenza e prontezza da defensiun: la Svizra è unida tras si'istorgia ch'entschaiva, sco ch'i vegn pretais, sin il terratsch benedi dal Rütli cun l'engirament dals muntagnards cumbattivs.

Er ils novs meds da massa, il kino ed il radio, han derasà maletgs e texts correspundents ed impriments. Il film, a l'entschatta discredità e sgiamia en circuls interessads per la cultura, ha obtegnì la reconuschienscha ed il sustegn uffizial da las autoritads. Dal temp da la defensiun spiertala dal pajais èn vegnidus creads films documentars e dramatics ch'han actualisà l'istorgia per intents politics. Grondas preschentaziuns «istoricas» sco il film «Landamman Stauffacher» han gidà a rinforzar la prontezza da defensiun da la populaziun.

L'istorgia omnipreschenta

L'istorgia è omnipreschenta. Ella sa manifestescha dapertut ed en sias pli differentas furmas. Entiras armadas d'istoriografes locals, da conuschiders da la patria u da genealogs van en lur temp liber suenter ils fastz da lur antenats. Films dramatics e romans, comics e gieus da computer fan diever cun success da temas dal passà. Creaziuns da moda en il stil da temps passads, copias a bunmartgà da vasas tenor il «Jugendstil» cumprovan ch'er l'istorgia è suttamessa en nossa societad da consum a las leschas da la moda e dal martgà.

Istoriografes ed istoriografes disponan oz da las pli diversas funtaunas per reconstruir il passà. A la materia prima da lur lavur n'appartegnan betg be ils documents scrits u illustrads dals archivs publics e da collecziuns, mabain er ils effectivs da fundaziuns privatas ed ils urdains u il mobigliar dals museums locals. Per examinar e mantegnair questas perditgas stattan numerus edifizis a disposiziun en nossa societad – archivs, museums e bibliotecas cun in'architectura da caracter represchentativ e simbolic. Tut questas instituziuns na dattan dentant betg la garanzia ch'els evenimentes passads vegnian tractads objectivamain: Sco da tut temp po l'istorgia er oz vegnir furmada da tschertas gruppiuns segund lur agens basegns e surduvrada per propagar lur agens interess.

La preschentaziun:

Dossier «Ils Vegls Confederads atras ils tschientaners»

Dapli infurmaziuns:

chatta.ch/?hiid=2654
www.chattà.ch

Guglielmo Tell, maletg da Ferdinand Hodler (1897).